Rytis Jonaitis, Irma Kaplūnaitė

Žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai Zervynose, Ūlos gatvė 37

Zervynų kaimas yra Varėnos r., Dzūkijos nacionalinio parko teritorijoje. Šiuo metu Zervynų gatvinis kaimas yra respublikinės reikšmės architektūros paminklas. Iš viso čia yra 48 sodybos, iš kurių 8 paskelbtos etnografinėmis. Kaimas išsidėstęs abipus Ūlos upės bei jos intako Pavilnio. XIX a. pabaigoje ar XX a. pradžioje Zervynose akmens amžiaus stovyklas tyrinėjo V. Šukevičius. 1953, 1955, 1956 ir 1958 m. kaimo apylinkes tyrinėjo K. Jablonskis (Rimantienė R. Pirmykštis Zervynų apgyvendinimas, *Zervynos. Kraštotyros bruožai*. Vilnius, 1964, p. 30–45). Aptikti akmens amžiaus radiniai priskiriami laikotarpiui nuo mezolito. Zervynų kaimo istorija išsamiai aptarta knygose „Zervynos. Kraštotyros bruožai" (Vilnius, 1964) ir „Lietuvių liaudies architektūros paminklai, t. I. Zervynų kaimas" (Vilnius, 1974). Kaimas įsikūręs miško kirtimuose, abipus Ūlos krantų. Pirmą kartą paminėtas 1742–1748 m. gimimo metrikų knygose. Manoma, kad tuo metu kaimas jau galėjo būti nemažas. Taip pat spėjama, kad jis galėjo įsikurti dar XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje.

Abipus Ūlos upės saugomos dvi akmens amžiaus Zervynų gyvenvietės. Dešiniajame upės krante yra Zervynų akmens amžiaus gyvenvietė II (UK 22653), kairiajame krante – Zervynų akmens amžiaus gyvenvietė (UK 3668). Šios gyvenvietės plačiau netyrinėtos.

2021 m. vykdyti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai Ūlos g. 37. Čia planuojama atkurti bei rekonstruoti esamus statinius, atstatyti sudegusią pirtį, renovuoti medinius laiptus, įrengti vandens bei buitinės nuotekynės komunikacijas. Iš viso žvalgomųjų tyrimų metu ištirtas 20 m^2 plotas, žvalgytas taip pat 20 m^2 plotas.

Žvalgomieji tyrimai vyko visoje sklypo teritorijoje, kiek tankiau šurfus išdėsčius sklypo P dalyje, kur numatyta įrengti visas komunikacijas (vandentiekį, kanalizaciją, valymo įrenginius). Čia tirti šurfai 1–12. Sklypo Š dalyje, prie pat Ūlos šlaito, tirti šurfai 13, 14, 16. Ūlos upės šlaite tirtas šurfas 15, kuriame archeologinių vertybių neaptikta.

Šurfuose 1–12 sluoksnių struktūra buvo beveik vienoda, skyrėsi tik jų storis. Viršutiniame horizonte buvo iki 20 cm storio velėna. Po ja buvo rudos žemės sluoksnis, kurio storis buvo nuo 10 cm (šurfas 3) iki 50 cm (šurfas 2). Ruda žemė nefiksuota į Š esančiuose šurfuose (šurfai 9–12). Po ruda žeme buvo iki 10 cm storio gelsvo smėlio sluoksnis. Po juo visuose šurfuose fiksuotas baltas smėlis – įžemis. Šurfuose 6, 9, 12 fiksuoti, sprendžiant pagal stratigrafiją, vėlyvi perkasimai. Juose, išskyrus šurfe 9 aptiktą sukorodavusį neaiškų metalinį dirbinį, jokių kitų radinių neaptikta. Visi šiuose šurfuose aptikti radiniai buvo iš velėnos arba iš rudos žemės sluoksnio, datuojami XIX–XX a. Šiuose šurfuose taip pat rasti du titnaginiai radiniai – skeltė (šurfas 3) ir nuoskala (šurfas 4). Jie datuojami akmens–bronzos amžiais.

Kitokia archeologinė situacija buvo sklypo Š dalyje, prie pat Ūlos šlaito (šurfai 13, 14, 16). Čia nebefiksuotas rudos žemės sluoksnis. Iškart po velėna buvo gelsvas nuo 20 cm (šurfas 13) iki 80 cm (šurfas 16) storio smėlis. Po juo fiksuotas baltas smėlis – įžemis. Šiuose šurfuose aptikta titnaginių radinių – skelčių, nuoskalų, datuojamų akmens–bronzos amžiais. Šurfe 14, gelsvo smėlio sluoksnyje, 55–60 cm gylyje nuo esamo žemės paviršiaus fiksuotas 50x50 cm dydžio tamsiai pilkos žemės objektas (1 pav.). Dalis jo patenka už šurfo R profilio. Šiame objekte aptikta keliolika titnaginių nuoskalų. Iš

šio objekto paimtas mėginys paleobotaniniams tyrimams, kuriuos atliko Rūta Karaliūtė ir Giedrė Motuzaitė-Matuzevičiūtė. Visą flotacijos archeobotaninį mėginį sudarė medžio angliukai, kurie iki medžio rūšies neidentifikuoti. Tarp angliukų pasitaikė 7 suanglėję parenchimos fragmentai, dažniausi siejami su šakniavaisių / šakniagumbių vartojimu.

Šurfuose, tirtuose buvusio namo pamatų paieškos vietoje (šurfai 17–19), aptikta struktūra, tikėtina, susijusi su buvusių pamatų įrengimu (šurfas 17). Ją sudarė kalkių skiedinys, plytgaliai bei lentgalių fragmentai (nuogrinda?). Taip pat šurfe 17, jį praplėtus R kryptimi, aptikta raudonų plytgalių sąvarta, taip pat turbūt susijusi su buvusia nuardyta namo dalimi. Po velėna, virš gelsvo smėlio kartu su XX a. šiukšlėmis aptiktas titnaginis dirbinys – įkotinis antgalis, spėjama, priklausantis Arensburgo (11000–9000 m. pr. Kr.) kultūrai (2:1 pav.) Taip pat šiame sluoksnyje rastas gremžtukas (?) (2:2 pav.). Ieškant nugriautos pastato dalies Š pamato, tirtas šurfas 19. Tačiau iškart po velėna fiksuotas gelsvas smėlis. Kaip ir buvo numatyta tyrimų projekte, šie šurfai netirti iki įžemio.

Žvalgymų metu pirties vietoje tiriant iki projektinio 50 cm gylio, fiksuoti tik buvusių sudegusių ankstesnių pirčių fragmentai bei įvairios šiukšlės. Perkasos Š dalyje pasiektas įžemis – baltas smėlis.

1 pav. Objektas šurfe 14. R. Jonaičio nuotr.

Fig. 1. The object in test pit 14.

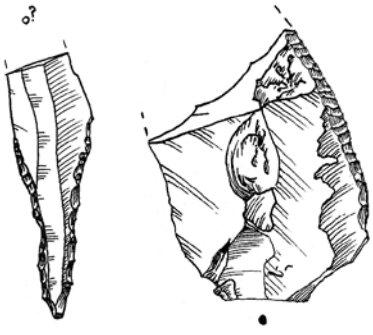

2 pav. Įkotinis Arensburgo kultūros strėlės antgalis ir spėjamas gremžtukas. G. Gudaitienės pieš.

Fig. 2. An Ahrensburg Culture arrowhead and possible scraper.

The field evaluation and excavation at Ūlos Street 37 in Zervynos

In 2021, a field evaluation (20 m^2) and field survey (20 m^2) were conducted at Ūlos St. 37, Zervynos (Varėna District, S Lithuania). The former, conducted throughout the residential plot, the test pits being arranged somewhat more densely in its S part, revealed the existence of archaeological material very close to the Ūla slope in the plot's N part (test pits 13, 14, 16). Flint finds: blades and flakes dating to the Stone – Bronze Ages were discovered above brown sand in these test pits (Fig. 2). The 50x50 cm, dark grey soil object recorded in a layer of yellowish sand at a depth of 55–60 cm from the present ground's surface in test pit 14 yielded over ten flint flakes (Fig. 1). The field survey to a planned depth of 50 cm at the sauna site revealed only fragments of earlier burnt saunas and various items of rubbish.